

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ У СПОРТИВНИХ УБОЛІВАЛЬНИКІВ

У статті подано результати наукового дослідження агресивної поведінки вболівальників різних видів спорту. З'ясовано детермінанти формування агресії, особливості її розвитку у глядачів до і після перегляду змагань.

Ключові слова: агресія, агресивна поведінка, ворожість.

The article shows the results of scientific research of fans' aggressive behavior in different kinds of sport. It is found out the determinants of aggression formation, peculiarities of fans' aggression development before and after the competitions.

Key words: aggression, aggressive behavior, hostility.

Постановка проблеми та результати останніх досліджень. Діяльність спортсмена практично завжди викликає реакцію глядацької аудиторії. Присутність глядачів на змаганнях, їх ставлення до змагальних перипетій можуть суттєво вплинути на результати діяльності спортсменів. Так, недосвідчений спортсмен, переживаючи збудження, зумовлене негативними щодо нього реакціями глядачів, змагається гірше, ніж спортсмен, толерантний до вербальних неприязних дій уболівальників. Глядачі відрізняються один від одного особливостями реагування на змаганнях, що безпосередньо пов'язано з їх особистісним ставленням до спортивного видовища.

Мета роботи полягала у встановленні психологічних особливостей агресивної поведінки вболівальників різних видів спорту у процесі змагань.

Організація і методи дослідження. У проведеному нами дослідженні взяли участь 405 уболівальників. Ми використовували метод спостереження, модифіковану форму опитувальника Басса-Даркі, що дозволяє виміряти три основні параметри агресивності і два – ворожості. Кількісні показники проаналізовані за допомогою математично-статистичних методів оцінювання результатів.

Результати дослідження та їх обговорення. J.Loy [6] запропонував класифікацію спортивних уболівальників за характером їх ставлення до змагань:

1. "Основні" – активно цікавляться спортом і відвідують змагання.
2. "Другорядні" – регулярно слідкують за спортивними подіями, про які повідомляють радіо й телебачення, спортивні арени відвідують нечасто.
3. "Теоретики" – особи, які обговорюють спортивні новини і слідкують за змаганнями виключно з мас-медіа.

Глядачів можна систематизувати також у залежності від їх ставлення до спортсменів, що виявляється у відповідному реагуванні, і від психологічної близькості між ними та спортсменами. За цими ознаками можна утворити таку шкалу вболівальників:

- значущі для спортсмена особи реагують позитивно;
- незнайомі зі спортсменом глядачі реагують позитивно;
- пасивно спостерігають за діями спортсменів без експресивних реакцій на їхню адресу;
- не виявляють інтересу до дій спортсменів;
- реагують негативно.

На жаль, існує небагато наукових даних про те, як різні типи глядачів впливають на діяльність окремих спортсменів чи команд. Окрім того, дослідження проводилось у

лабораторних умовах, де вирішувались специфічні завдання при обмеженій вибірці піддослідних. Більшість проведених експериментів приблизно підтверджує те, що можна було б передбачити інтуїтивно. Так, дії спортсменів у присутності глядачів змінюються. Однак ці зміни не завжди однозначні. Одні спортсмени в такій ситуації поліпшували змагальну діяльність, для інших притаманні порушення техніко-тактичної та рухової активності [2].

Деякі науковці підкреслюють так званий “ефект присутності глядачів”, а також вплив осіб, що не лише перебувають поруч і виконують аналогічну роботу тренувального характеру. Зокрема, G.Russell виявив таку закономірність: діяльність добре тренуваного суб’єкта порушувалась швидше, коли за ним спостерігали глядачі й активно вболівали за нього [7]. Б.Халл вважає, що підготовка спортсмена за відсутності глядачів є корисною. На його думку, хокеїстам буде важче виконувати передачі й кидки по воротах в умовах тренувань під пильним поглядом оточуючих, проте вони відчуватимуть їх підтримку на змаганнях при силових одноборствах і контактах із суперником [5]. З’ясовано, що спортивні події створюють потенційну платформу для прояву агресивності як спортсменами, так і вболівальниками [2].

Більшість учених, що займалися пошуком пояснень причин виникнення агресивності в уболівальників, опирались на принципи теорії соціального навчання. Однак систематичних досліджень агресії у контексті спортивних видовищ досить мало. Так, практично всі факти, які наводить G.Russell [7], доречні для розуміння насилля, що наявне у спорті, проте вони не актуальні у розгляді базових аспектів нашої роботи. У цьому аспекті Р.Берон і Д.Річардсон розглядають ряд наукових позицій. Так, деіндивідуалізація, розгальмування і фізіологічне збудження слугують у якості пояснень причин зростання агресії серед уболівальників. Проаналізувавши їх, спеціалісти зробили висновок, що перегляд змагань не викликає зниження її рівня у глядачів. Спостереження за діями суб’єктів у контактних видах спорту підвищує готовність уболівальника стати агресивним [1]. У результаті одного з досліджень було виявлено, що перегляд поєдинку борців викликав прояви ворожості та агресивності респондентів. Учені з’ясували, що агресивність уболівальників посилюють [2]:

- дрібні деструктивні дії на ігровому майданчику;
- чоловіча стать;
- соціальний статус особи.

Аналіз наукових джерел дав підстави стверджувати, що на сьогоднішній день відсутні дані щодо особливостей виникнення та розвитку агресивності вболівальників у процесі спортивного видовища. На жаль, ми не можемо вести мову про детермінанти агресивності вболівальників різних видів спорту, досконало їх не дослідивши.

Дослідження проводилось поетапно: до початку змагань (за 30 хв) і безпосередньо після змагань. У таблицях 1 – 2 наведені результати опитування, одержані на першому та другому етапах його проведення.

Як бачимо, фактично у більшості опитаних уболівальників спостерігається зростання рівня індексу агресивності. При цьому виразно виявляється тенденція до ворожого реагування суб’єктів.

Спостерігаючи за вболівальниками під час змагань, ми виявили, що “агресивні” особи (за результатами опитування до змагань) активно підтримують своїх учасників. У випадку негативних результатів (пропущений гол, пасивна поведінка спортсмена) вони реагують вербальною агресією: прокляття, погрози тощо.

Порівняння середніх показників груп до початку змагань свідчить, що любителі боксу, тхеквондо, вільної боротьби характеризуються високими оцінками, за шкалами

Таблиця 1

Індекс агресивності у вболівальників різних видів спорту

№ з/п	Вид спорту	Кількість уболівальників	Індекс агресивності	
			до змагань $\bar{X} \pm \bar{S}^2$	після змагань $\bar{X} \pm \bar{S}^2$
1.	Легка атлетика	45	20,2±0,6	21,1±0,6
2.	Плавання	45	19,5±2,0	19,6±1,4
3.	Спортивна гімнастика	45	18,4±1,0	19,2±1,0
4.	Дзю-до	45	21,0±2,0	21,6±1,0
5.	Тхеквондо	45	22,0±1,0	23,4±1,0
6.	Боротьба вільна	45	22,4±0,6	24,0±1,0
7.	Бокс	45	23,0±1,0	24,2±1,0
8.	Футбол	45	22,0±1,0	23,0±1,0
9.	Баскетбол	45	22,4±1,0	23,0±1,0

“вербальної агресії” та “підозри”. Уболівальники футболу, баскетболу, дзю-до й легкої атлетики схильні до фізичної та вербальної агресії, для них властиві також високі бали за шкалою “образа”. Високі показники вербальної та непрямой агресії притаманні для опитаних із груп спортивної гімнастики та плавання.

Дослідження індексу ворожості як передумови агресивності виявило, що до початку змагань у вболівальників легкої атлетики, плавання, спортивної гімнастики, дзю-до цей показник у межах норми; після закінчення змагань він значно зростає (табл. 2). У більшості респондентів наявний високий індекс ворожості, що знаходить вираження у ненависті, розпачі, гніві у зв'язку з невдоволенням перипетіями змагального процесу.

Спостереження під час змагань показали зростання показників фізичної, непрямой агресії у респондентів, що вболівали за спортсменів, які займаються вільною боротьбою, боксом, тхеквондо і дзю-до; любителі футболу, баскетболу, легкої атлетики продемонстрували готовність до фізичної агресії; уболівальники плавання та спортивної гімнастики зберігають тенденцію до зростання непрямой агресії.

Значущі результати було отримано на другому, заключному етапі дослідження. Зокрема, встановлено, що найвищий рівень фізичної, непрямой, вербальної агресії властивий прихильникам боксу. Для любителів вільної боротьби характерна схильність до фізичної агресії. Більшість опитаних уболівальників тхеквондо мають високі оцінки

Таблиця 2

Індекс ворожості в уболівальників різних видів спорту

№ з/п	Вид спорту	Кількість уболівальників	Індекс ворожості, бали	
			до змагань $\bar{X} \pm \bar{S}^2$	після змагань $\bar{X} \pm \bar{S}^2$
1.	Легка атлетика	45	10,0±1,0	11,0±0,6
2.	Плавання	45	10,2±2,0	11,0±1,0
3.	Спортивна гімнастика	45	9,8±1,0	10,8±0,6
4.	Дзю-до	45	8,8±1,0	10,0±1,0
5.	Тхеквондо	45	11,0±0,6	11,6±0,6
6.	Боротьба вільна	45	11,8±1,0	12,4±0,8
7.	Бокс	45	12,0±1,0	13,2±0,6
8.	Футбол	45	10,2±2,0	11,6±1,0
9.	Баскетбол	45	10,8±0,8	12,0±2,0

до фізичної агресії. Більшість опитаних уболівальників тхеквондо мають високі оцінки за шкалою “підозра”, що вказує на наявність недовіри та обережності стосовно суперників.

Отримані результати дозволяють стверджувати, що в результаті перегляду та активного переживання змагальних перипетій індекс агресивності в уболівальників зростає. Ми виявили, що змаганням лиш частково притаманний “катарсичний” ефект, на важливості якого наголошували представники інстинктивного [4] та еволюційного підходів до феномена агресивності [3].

Ми здійснили аналіз співвідношення агресивності вболівальників та рівня змагальної результативності спортсменів. Так, для 84,4% любителів боксу, 86,7% – тхеквондо й баскетболу, 82,2% – футболу характерне зростання показника фізичної агресії внаслідок перемоги спортсменів, за яких вони вболівали. Непряма (опосередкована) агресія, у такій ситуації, спостерігається у вболівальників боксу – 82,2%, вільної боротьби й баскетболу – 80,0%, футболу – 77,7%, вербальна агресія – у 86,7% любителів боксу, 84,4% – футболу, 82,2% – баскетболу, 80,0% – тхеквондо. Порівняння результатів, що були отримані після поразки спортсменів, за яких уболівали респонденти, дозволило констатувати факт зростання фізичної агресії у 82,2% вболівальників легкої атлетики, 62,2% – плавання, 75,5% – дзю-до, 55,5% – спортивної гімнастики. При цьому показник вербальної агресії у спортсменів такий: легка атлетика – 80,0%, плавання – 64,4%, спортивна гімнастика – 62,2%, дзю-до – 71,1%. За таких умов суб’єкти використовують фізичні й вербальні агресивні дії. Необхідно зазначити, що статистично важливі результати отримані при $p < 0,05$.

Висновок

У результаті проведеного дослідження встановлено, що більшість опитаних уболівальників характеризуються зростанням індексу агресивності після змагань. У суб’єктів, які вболівали за спортсменів, що займаються боксом, тхеквондо, вільною боротьбою, футболу, баскетболу, агресивність зростає після їх перемоги. Для любителів легкої атлетики, плавання, спортивної гімнастики, дзю-до притаманний агресивний стиль реагування після поразки спортсменів, за яких вони вболівали.

1. Бэрон Р., Ричардсон Д. Агрессия. – С.-Пб.: Питер, 2000. – 352 с.
2. Лоренц К. Агрессия (так называемое “зло”). – М., 1994. – 269 с.
3. Уейнберг Р., Гоулд Д. Основы психологии спорта и физической культуры. – К.: Олімпійська література, 2001. – 336 с.
4. Фрейд З. Психология бессознательного: Сб. произведений. – М.: Просвещение, 1990. – 448 с.
5. Халл Бобби. Моя игра – хоккей / Пер. с англ. – М.: Физкультура и спорт, 1971. – С.84–108.
6. Loy J. The study of Sport and Social Mobility Problems, Patterns and Prospects – Paper for the Symposium on the Sociology of Sport, University of Winconsin, 1968.
7. Russell G.W. The social psychology of sport. – New York: Springer, 1993. – 181 p.